Фінансується Європейським Союзом

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF DENMARK

DRC DANISH REFUGEE COUNCIL

Квартальний звіт DRC щодо моніторингу потреб у соціально-правовому захисті в Україні

Липень – вересень 2026

Зміст

Ключові висновки: **1**

Методологія **2**

Контекст **2**

Аналіз ризиків соціально-правового захисту: загрози, їхні наслідки та вразливі групи **4**

Ризик соціально-правового захисту 1: Незаконні перешкоди для реалізації свободи пересування або її обмеження, а також примусове переміщення 4

Ризик соціально-правового захисту 2: Атаки на цивільних осіб та інші незаконні вбивства, а також атаки на цивільні об'єкти 8

Ризик соціально-правового захисту 3: Наявність мін та інших вибухонебезпечних предметів 10

Ризик соціально-правового захисту 4: Розлучення дітей і примусове розлучення сімей 11

Ризик соціально-правового захисту 5: Дискримінація та стигматизація, обмеження доступу до ресурсів, можливостей, послуг та/або гуманітарної допомоги 14

Ризик захисту 6: Дезінформація та позбавлення доступу до інформації 16

Ризик соціально-правового захисту 7: Гендерно зумовлене насильство 18

Ризик соціально-правового захисту 8: Перешкоди та/або обмеження доступу до правового статусу, засобів правового захисту та правосуддя 21

Ризик соціально-правового захисту 9: Крадіжки, вимагання, примусове виселення або знищення особистого майна 24

Рекомендації **27**

Ключові висновки:

Моніторинг потреб у соціально-правововому захисті за липень–вересень 2026 року свідчить про подальше погіршення ситуації у сфері захисту на охоплених моніторингом територіях. Посилення бойових дій, дедалі активніше застосування дронів проти цивільного населення та цивільного транспорту, а також загострення проблем із забезпеченням житлом посилили наявні чинники вразливості населення. За результатами аналізу визначено такі ключові висновки:

- **Переміщення дедалі рідше гарантує довгострокову безпеку.** Масштаби примусової евакуації зросли в Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій та Херсонській областях, однак висока орендна плата, низькі доходи, небезпечні маршрути та обмежена доступність транспорту перешкоджали безпечній евакуації багатьох людей. Деякі з них були змушені евакуюватися самостійно, наражаючись на загрозу ударів дронів. Близько 50% евакуйованих, які прибували до транзитного центру у Волоському, вже зазнали повторного переміщення, а атаки на приймаючі громади та недоступність орендного житла через його високу вартість змушують людей знову змінювати місце проживання або повертатися до небезпечних районів.

- **Атаки дронів поширили загрозу далеко за межі лінії фронту.** FPV-дрони та інші безпілотники дедалі частіше завдавали ударів по дорогах, транспортних засобах, пунктах евакуації та об'єктах гуманітарної діяльності. Лише у вересні в Золочівській громаді Харківської області загинули четверо цивільних осіб, 16 зазнали поранень, а 42 транспортні засоби було пошкоджено або знищено. Унаслідок атак на енергетичну, медичну та транспортну інфраструктуру деякі населені пункти залишалися без електроенергії понад два тижні, а через нестачу укриттів і припинення роботи екстрених служб мешканці, переважно літнього віку, залишилися без належного захисту.

- **Надання державних послуг скорочується у прифронтових районах.** У Донецькій області призупинення надання послуг міграційної служби, адміністративних послуг і послуг соціального захисту в Краматорську, Слов'янську та Олександрівці, а також компенсаційних виплат за пошкоджене житло з 21 серпня змусило мешканців долати великі відстані для оформлення документів та отримання доступу до засобів правового захисту. В інших районах відсутність документів, що підтверджують право власності, тривалі процедури та витрати на юридичні й нотаріальні послуги й надалі перешкоджали отриманню компенсації за пошкоджене та знищене житло.

- **Житлова незахищеність стала одним із ключових наскрізних чинників ризику у сфері соціально-правового захисту.** Усні домовленості про оренду є поширеною практикою: про них повідомили 78% опитаних домогосподарств у всіх областях, що підвищує вразливість внутрішньо переміщених осіб до раптового підвищення орендної плати, вимог звільнити житло в стислі строки та втрати коштів, вкладених у ремонт орендованого житла. Житлова незахищеність тісно пов'язана з дискримінацією на ринку оренди, ГЗН, розділенням сімей, поверненням у небезпечні райони та психологічним дистресом.

- **Про випадки гендерно зумовленого насильства (ГЗН) значною мірою не повідомляють, а саме насильство тісно пов'язане з житловою та економічною незахищеністю.** Відсутність альтернативного житла, фінансова залежність та економічний примус, зокрема тиск з метою змусити жінок відмовитися від аліментів в обмін на майнові права, обмежують можливості жінок вийти із ситуацій насильства, а страх помсти кривдників та низька довіра до ефективності реагування поліції стримують їх від звернення по допомогу.

- **Ситуація із забрудненням територій вибухонебезпечними предметами стає дедалі мінливішою.** Дистанційне мінування під'їзних шляхів до Херсона, нерозірвані боєприпаси, що залишаються після атак у Донецькій області, та 563 вибухонебезпечні предмети, виявлені лише за один тиждень на правобережжі Херсонської області, свідчать про появу нових загроз на тлі наявного забруднення територій. Мешканці й надалі уникають користування земельними ділянками навіть після розмінування, а постраждалі стикаються з перешкодами в отриманні реабілітаційних послуг та доступі до допоміжних засобів реабілітації.

Методологія

Аналіз ґрунтується на Аналітичній рамці DRC, яка включає Аналітичну рамку соціально-правового захисту (PAF) Глобального кластера захисту. PAF забезпечує структурований підхід до виявлення та розуміння ризиків соціально-правового захисту, що слугує основою для стратегічних рішень, програмних втручань і пріоритетів адвокації.

У період з 1 липня до 30 вересня 2026 року команди соціально-правового захисту DRC опитали 244 домогосподарства, до складу яких входили 538 осіб, з яких 59% – жінки. Половину опитаних домогосподарств (50%) становили домогосподарства, які постраждали від конфлікту, але не зазнали переміщення. На додаток до збору кількісних даних було проведено інтерв'ю з ключовими інформантами (КІІ) та фокус-групові дискусії (ФГД) у Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Херсонській, Сумській, Донецькій та Миколаївській областях. Загалом проведено 71 інтерв'ю з ключовими інформантами, серед яких було 16 чоловіків і 55 жінок. Серед опитаних були представники органів місцевої влади, громадських груп, лідери громад, працівники центрів колективного проживання та транзитних центрів, соціальні та гуманітарні працівники, а також ветерани. DRC також провела 73 фокус-групові дискусії, у яких взяв участь 431 представник місцевих громад, зокрема 332 жінки та 99 чоловіків. Відбір респондентів здійснювався методом доступної (невипадкової) вибірки.

Дані, зібрані під час інтерв'ю з ключовими інформантами та фокус-групових дискусій, відображають уявлення представників громад та їхній досвід і не є статистично репрезентативними. На отриману інформацію можуть впливати суб'єктивність сприйняття та відмінності в рівні обізнаності респондентів із різними питаннями й термінологією у сфері соціально-правового захисту.

Контекст

Інституційне, правове та нормативне середовище

Протягом звітного періоду в Україні було запроваджено додаткові нормативно-правові зміни щодо обов'язкової евакуації, надання допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та організації послуг із психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПСП). Ці зміни спрямовані на посилення механізмів соціально-правового захисту населення, постраждалого від конфлікту. Водночас постійні загрози безпеці, обмежена інституційна спроможність і недостатня доступність послуг залишаються суттєвими перешкодами для їх реалізації.

Психічне здоров'я та психосоціальна підтримка

В Україні тривала реалізація Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» (№ 4223-IX), який набрав чинності в лютому 2026 року. Закон визначає засади організації послуг у сфері психічного здоров'я в системах охорони здоров'я, соціального захисту та інших секторах, приділяючи

особливу увагу доступності та якості послуг, а також підтримці на рівні громад. Протягом звітного періоду постановою Кабінету Міністрів України № 993 від 6 серпня було запроваджено вимоги щодо професійної супервізії фахівців у сфері психічного здоров'я, зокрема заходи, спрямовані на підвищення якості послуг, дотримання професійних стандартів і запобігання професійному вигоранню. Постанова № 1018 від 13 серпня додатково врегулювала діяльність професійних організацій, зокрема їхні повноваження щодо забезпечення дотримання етичних стандартів і професійного нагляду.

Подальшу підтримку на рівні державної політики отримали також послуги з підвищення стійкості громад. У вересні Міністерство соціальної політики затвердило методичні рекомендації щодо координації волонтерської діяльності та навчання волонтерів на базі Центрів життєстійкості. Ці рекомендації спрямовані на розвиток підтримки на рівні громад, зокрема надання першої психологічної допомоги, допомоги в подоланні стресу та підтримки вразливих груп населення.

Хоча ці заходи можуть сприяти підвищенню якості та покращенню координації послуг із психічного здоров'я та психосоціальної підтримки (ПЗПСП), їхній практичний вплив залежить від наявності кваліфікованих фахівців, ефективного функціонування систем перенаправлення та доступності послуг на місцевому рівні. У прифронтових і приймаючих громадах загрози безпеці, транспортні перешкоди, переміщення населення та перебої в роботі державних установ можуть обмежувати доступ до підтримки, особливо для людей старшого віку, людей з інвалідністю та осіб, які зазнають тривалого психологічного стресу, пов'язаного з конфліктом. Тому зміцнення нормативно-правової бази має супроводжуватися забезпеченням достатньої спроможності надавачів послуг і безперервності надання допомоги.

Евакуація та допомога після евакуації

Протягом звітного періоду було продовжено вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює проведення евакуації. Постановою Кабінету Міністрів України № 1023 від 13 серпня внесено зміни до порядку проведення евакуації, затвердженого постановою № 841, якими уточнено процедури обов'язкової евакуації з районів ведення активних і можливих бойових дій. Зміни передбачають розмежування загальної евакуації та заходів з евакуації окремих вразливих груп населення, зокрема дітей, людей старшого віку та людей з інвалідністю. Вони також передбачають залучення спеціалізованих евакуаційних груп за участю Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Національної поліції, особливо в районах, де безпекова ситуація унеможливлює роботу звичайних евакуаційних служб.

Додаткові гарантії захисту дітей було запроваджено постановою Кабінету Міністрів України № 953 від 15 липня. Змінами встановлено порядок евакуації дітей без супроводу батьків у випадках, коли батьки або законні представники відмовляються супроводжувати їх під час евакуації. Також урегульовано обов'язки органів опіки та піклування і поліції, порядок тимчасового влаштування дітей, оцінювання їхніх потреб та організації подальших заходів соціально-правового захисту. Ці заходи мають особливе значення для збереження єдності сімей і забезпечення належного догляду за дітьми після евакуації.

Питання підтримки після евакуації також було врегульовано шляхом внесення змін до порядку надання допомоги ВПО. Постановою Кабінету Міністрів України № 1087 від 3 вересня передбачено можливість продовження виплати допомоги на проживання ВПО, які відповідають установленим критеріям, на додатковий шестимісячний період, зокрема автоматичного продовження виплат для окремих категорій отримувачів допомоги. Цей захід забезпечує

додаткову фінансову підтримку переміщених домогосподарств, однак право на отримання допомоги залежить від відповідності встановленим критеріям, а сама допомога не вирішує проблеми нестачі житла за доступною ціною, зокрема пристосованого до потреб людей з інвалідністю.

Постановою Кабінету Міністрів України № 728 від 4 червня 2026 року запроваджено додаткові умови для продовження проживання в офіційних місцях тимчасового проживання. Зокрема, передбачено можливість розірвання договорів проживання, якщо працездатні ВПО, які не мають роботи, протягом трьох місяців не виконають визначених вимог щодо працевлаштування. Водночас для окремих вразливих груп передбачено винятки. Результати моніторингу потреб у соціально-правововому захисті в Сумській області свідчать, що застосування цих положень може створювати ризики розділення сімей, особливо якщо належним чином не враховуються склад домогосподарства, обов'язки з догляду за членами сім'ї та передбачені законодавством винятки.

Загалом ці зміни сприяють удосконаленню процедур евакуації та надання допомоги переміщеним особам. Водночас критично важливими залишаються наявність евакуаційного транспорту, доступного житла та основних послуг. Результати моніторингу свідчать, що деякі домогосподарства й надалі стикаються з труднощами під час виїзду з районів підвищеного ризику, тоді як інші змушені неодноразово переміщуватися через неможливість знайти житло для довгострокового проживання. Отже, ефективність соціально-правового захисту залежить не лише від ухвалення нормативно-правових актів, а й від спроможності місцевих органів влади та приймаючих громад забезпечувати безпечну евакуацію, безперервність надання допомоги та належну підтримку після прибуття.

Аналіз ризиків соціально-правового захисту: загрози, їхні наслідки та вразливі групи

Ризик соціально-правового захисту 1: Незаконні перешкоди для реалізації свободи пересування або її обмеження, а також примусове переміщення

Обмеження свободи пересування та вимушене переміщення, спричинені конфліктом, залишалися на високому рівні в усіх досліджуваних районах у липні–вересні 2026 року. Ситуація погіршилася в Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій і Херсонській областях, де наближення лінії фронту, інтенсифікація обстрілів і дедалі ширше застосування FPV-дронів та керованих авіабомб прискорили темпи переміщення населення, водночас підвищивши небезпеку самої евакуації. У Харківській області ризик залишався стабільно високим, при цьому спостерігалося локальне погіршення ситуації в Чугуївській громаді. У Сумській та Миколаївській областях ризик був пов'язаний не стільки з новими хвилями масштабного переміщення, скільки з труднощами тривалого перебування в місцях переміщення та перешкодами для повсякденного пересування. Моніторинг домогосподарств підтверджує, що конфлікт залишається визначальним чинником переміщення: 95% опитаних назвали обстріли та атаки на цивільне населення причиною свого виїзду.

Найбільші масштаби переміщення населення спостерігалися в Донецькій області, звідки лише у вересні виїхали близько 18 000 мешканців, зокрема 1 317 дітей. Станом на 30 вересня на підконтрольній уряду території області залишалися близько 77 500 мешканців, переважно в Краматорській (30 100) та Слов'янській (24 200) громадах[1]. Масштаби примусової евакуації зросли в усіх східних і південних прифронтових районах. У Донецькій області 16 вересня зону примусової евакуації дітей у супроводі батьків або законних представників було розширено, охопивши додаткові населені пункти Святогірської, Слов'янської та Новодонецької громад[2]. У Дніпропетровській області відповідні заходи поширилися на додаткові населені пункти семи громад Синельниківського району, а в Запорізькій області 21 серпня було оголошено примусову евакуацію сімей із дітьми з визначених населених пунктів Комишуваської та Біленьківської громад. У Херсонській області обласна військова адміністрація неодноразово закликала мешканців громад із високим рівнем ризику евакуюватися, тоді як партнери Кластера захисту висловлювали занепокоєння щодо обмеженої спроможності місць тимчасового проживання розмістити додаткову кількість переміщених осіб у разі масштабної евакуації. Наслідки цих заходів для збереження єдності сімей розглянуто в розділі про розділення дітей із сім'ями.

Проте розширення заходів з евакуації не супроводжувалося відповідним збільшенням можливостей для безпечного виїзду. У всіх районах моніторинг виявив зростаючий розрив між усвідомленням небезпеки та фактичною можливістю евакуюватися. У Херсонській області учасники ФГД, які перемістилися з Дар'ївської громади після ударів керованими авіабомбами та систематичних атак дронів, повідомили про відсутність організованої евакуації та брак інформації про доступні можливості евакуації: ***«Ми виїжджали самі — на тракторах і мотоциклах, під загрозою атак дронів»***, — учасник ФГД, Калинівська громада, Херсонська область. У Милівській громаді через загрозу атак дронів і мінне забруднення мешканці прибережних сіл мусили самостійно пішки дістатися до визначеного населеного пункту, звідки могла розпочатися організована евакуація. У Запорізькій області партнери Кластера захисту повідомили, що кількість осіб, які щодня прибували до транзитного центру в Запоріжжі, зменшилася приблизно з 250 до 50 осіб, попри збереження небезпеки. При цьому деякі домогосподарства зверталися із проханням про евакуацію лише після того, як їхні будинки зазнали безпосередніх пошкоджень[3]. Пошкодження залізничної інфраструктури на маршрутах евакуації з Донецької області та між Запоріжжям і Дніпром разом з обмеженим гуманітарним доступом у прифронтових громадах ще більше обмежили можливості евакуації для людей, які не можуть виїхати самостійно.

Фінансові обмеження залишалися однією з найпоширеніших перешкод для евакуації в усіх районах. У Слов'янську учасники ФГД зазначили, що оренда житла в безпечніших регіонах може коштувати 10 000–15 000 грн на місяць, тоді як розмір деяких пенсій становить лише 3 000–4 000 грн. Попри посилення небезпеки, 56% опитаних респондентів у Донецькій області мали намір залишитися за місцем постійного проживання, а 26% – переміститися до іншого населеного пункту в Україні. У Харківській області учасники ФГД описували своє життя як стан постійної готовності до евакуації, не маючи при цьому конкретного плану виїзду: «***Сумки в нас зібрані. Якщо доведеться втратити дім, значить, так має бути»***, — учасник ФГД, Савинська громада, Харківська область. Учасник із Чугуївської громади так само описав суперечливі почуття прив'язаності до рідного місця та страху: **«*Ми хотіли б залишитися тут, але страшно. Якщо ситуація стане такою, як на донецькому напрямку, що нам ще залишиться робити?*»** Ці висновки свідчать, що рішення залишитися часто зумовлені відсутністю доступних і безпечних альтернатив, а не відчуттям власної безпеки.

[1] https://dn.gov.ua/news/ne-zvolikaite-z-evakuatsiieiu-tse-zberezhe-vashe-zhyttia
[2] https://dn.gov.ua/en/news/u-donetskii-oblasti-rozshyreno-zonu-oboviazkovoi-evakuatsii-ditei-u-prymusovyi-sposib
[3] Координаційна зустріч Кластера захисту в Запоріжжі – липень 2026 року

Переміщення також дедалі частіше не забезпечує довгострокової безпеки. Повторне переміщення стало однією з визначальних тенденцій звітного кварталу, оскільки місця, де люди раніше знайшли прихисток, також ставали небезпечними або фінансово недоступними. За інформацією, представленою на серпневій зустрічі Кластера захисту в Дніпрі, близько 50% евакуйованих, які прибували до транзитного центру у Волоському, вже зазнали повторного переміщення. Багато з них спершу виїхали з Донецької області до Синельниківського району, однак нове загострення безпекової ситуації змусило їх переміститися знову. Хоча ці дані не можна безпосередньо порівнювати з результатами моніторингу домогосподарств, згідно з якими у квітні–червні про багаторазове переміщення повідомили 22% опитаних домогосподарств, вони свідчать про дедалі більшу поширеність повторного переміщення серед нещодавно евакуйованого населення. Водночас, за повідомленнями, близько 88% евакуйованих самостійно знайшли житло поза місцями компактного проживання, а 84% висловили бажання залишитися в Дніпропетровській області, що створює додатковий тиск на ринок доступного житла та систему надання послуг у приймаючих громадах. У Сумській області ВПО з прикордонних районів розповідали, що для них важливо залишатися поблизу рідних місць і зберігати наявні соціальні зв'язки, але вони побоюються, що в разі поширення небезпеки можливостей майже не залишиться: «***Ситуація в Сумах не найкраща. Якщо щось станеться, більше нема куди йти***», — учасник ФГД, Суми.

Втрата житла в місцях переміщення дедалі частіше стає причиною повторного переміщення або повернення до небезпечних районів. У Харківській області учасники ФГД з Ізюмської, Савинської та Харківської громад розповідали про домогосподарства, які поверталися до небезпечних районів, оскільки більше не могли оплачувати оренду житла (див. розділ про крадіжки, вимагання, примусове виселення або знищення особистого майна). Подібні тенденції спостерігалися й у Сумській області: «***Після того як людей виселяють із будинків, бо власники планують їх продати, багато хто повертається додому, під обстріли, якщо їхні будинки ще не зруйновані й хоч якось придатні для проживання***», — учасник ФГД, Бурин, Сумська область. Адміністративні перешкоди, зокрема застаріла класифікація територій, через яку затримувалася реєстрація осіб, переміщених з окремих районів Дніпропетровської області, як ВПО, ще більше ускладнювали забезпечення сталості переміщення (див. розділ про доступ до правового статусу, засобів правового захисту та правосуддя).

Для тих, хто залишається, свобода пересування дедалі більше обмежується через поєднання загроз безпеці, транспортної ізоляції та індивідуальних обмежень мобільності. У Донецькій області 79% опитаних респондентів повідомили про перешкоди у реалізації свободи пересування, що на 46 процентних пунктів більше, ніж у квітні–червні, а мешканці Слов'янська зазначили, що пересуваються лише за крайньої потреби. У Харківській області страх атак і загроза, пов'язана з вибухонебезпечними предметами, змушували мешканців уникати певних місцевостей і обмежувати пересування дітей. Атаки на цивільну інфраструктуру також ускладнили доступ до основних послуг, збільшивши відстані, які необхідно долати для їх отримання: у Великоолександрівській громаді Херсонської області ключовий інформант повідомив, що нещодавно було зруйновано аптеку та автозаправну станцію. Транспортна ізоляція ще більше посилює ці обмеження. У Золотих Прудах Донецької області відсутнє регулярне сполучення громадським транспортом, а в Раївській громаді Дніпропетровської області громадський транспорт курсує приблизно тричі на тиждень. Вартість поїздки до Синельникового становить близько 80 грн, а з віддаленіших сіл — до 200 грн.

© Партнери DRC в Україні, «Волонтер-68», Труніна Олена.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений ескалацією бойових дій, наближенням лінії фронту та дедалі частішими атаками дронів на житло, енергетичну та транспортну інфраструктуру, які змушують людей виїжджати й водночас роблять евакуацію небезпечнішою. Небезпечні маршрути евакуації, удари по пунктах евакуації та гуманітарних транспортних засобах, пошкодження залізничної інфраструктури та обмежена доступність транспорту непропорційно сильно впливають на людей старшого віку, людей з інвалідністю та людей з обмеженою мобільністю, посилюючи їхню залежність від організованої евакуації із супроводом.

Висока орендна плата, низькі пенсії та доходи, а також нестача доступного й адаптованого до особливих потреб житла обмежують можливості домогосподарств як евакуюватися, так і залишатися в місцях переміщення, тоді як застаріла класифікація територій, яка не враховує змін безпекової ситуації, ускладнює реєстрацію ВПО та отримання допомоги. Прив'язаність до рідних домівок і джерел засобів до існування, а також невизначеність щодо життя після евакуації спонукають багатьох відкладати виїзд, доки загроза не стане безпосередньою.

Серед наслідків – тривале перебування в районах бойових дій, небезпечна самостійна евакуація, повторне переміщення, передчасне повернення до небезпечних районів, розділення сімей і психологічний дистрес. Основним викликом наразі є не лише можливість евакуюватися, а й дістатися безпечного місця та забезпечити можливість тривалого перебування в ньому.

Ризик соціально-правового захисту 2: Атаки на цивільних осіб та інші незаконні вбивства, а також атаки на цивільні об'єкти

Атаки на цивільних осіб і цивільні об'єкти залишалися на дуже високому рівні в усіх досліджуваних районах у липні–вересні 2026 року та почастішали в Донецькій, Харківській, Дніпропетровській і Запорізькій областях; локальну ескалацію також зафіксовано в Херсонській та Миколаївській областях. Найсуттєвішою зміною порівняно з попереднім кварталом стало подальше зростання кількості атак дронів на транспортні засоби, дороги та під час проведення гуманітарних операцій, що поширило загрозу за межі безпосередньої близькості до лінії фронту, охопивши транспортні маршрути, приймаючі громади та місця, де цивільні особи звертаються по допомогу. За даними УВКПЛ ООН, у липні 2026 року в Україні щонайменше 437 цивільних осіб загинули та 2 610 зазнали поранень. Загальна кількість загиблих і поранених серед цивільних осіб була на 30% більшою, ніж у червні 2026 року (298 загиблих; 2 041 поранений), а кількість загиблих цивільних осіб стала найвищою з травня 2022 року[4].

Найбільш суттєве погіршення ситуації зафіксовано в Донецькій області, де ключові інформанти повідомляли про посилення обстрілів, почастішання атак FPV-дронів і збільшення кількості ударів керованими авіабомбами протягом кварталу. В Олександрівській громаді, за повідомленнями, мешканці Олександрівки щодня залишали населений пункт, Громова Балка та Голубівка в Очеретинському старостинському окрузі були віднесені до зон високого ризику, де залишилося дуже мало мешканців, а Мирна Долина стала повністю недоступною через загрози безпеці. У Слов'янську ключовий інформант зазначив: **«*Місто нещодавно віднесли до зони бойових дій*»**. У Новодонецькому, де більшість мешканців, які залишилися, – люди старшого віку, більшість будівель пошкоджено або зруйновано внаслідок обстрілів і атак FPV-дронів. У Дніпропетровській та Запорізькій областях ключові інформанти з Шахтарської громади Синельниківського району та Михайлівської громади Запорізького району повідомили про атаки, які відбувалися кілька разів на тиждень і призвели до пошкодження житлової забудови та цивільних об'єктів, зокрема гімназії, Центру надання адміністративних послуг (ЦНАП) і будівлі сільської ради.

Дедалі ширше застосування FPV-дронів та інших безпілотників малої дальності для атак на транспортні засоби докорінно змінило характер ризиків як для цивільних осіб, так і для гуманітарних організацій. У Золочівській громаді Харківської області місцева влада повідомила, що лише у вересні загинули четверо цивільних осіб, 16 зазнали поранень, а 42 транспортні засоби було пошкоджено або знищено; за повідомленнями, атак зазнали також гуманітарні транспортні засоби, зокрема під час розподілу гуманітарної допомоги. У Новодонецькому Донецької області FPV-дрон влучив у гуманітарний автомобіль із вантажем, і місцева влада повідомила, що допомогу більше неможливо доставляти регулярно. На вересневій зустрічі Кластера захисту в Запоріжжі партнери повідомили про 429 безпекових інцидентів лише за один тиждень (29 серпня – 4 вересня), зокрема 240 ударів БпЛА, а доступ до окремих частин Комишуваської та Кушугумської громад потребував броньованих автомобілів. У Херсонській області INSO зафіксувала подальше поширення атак на транспортні засоби за межі прифронтових районів: **«*Дрони переслідують машини вздовж об'їзної дороги*»** — учасник ФГД, Великоолександрівська громада, Херсонська область. Учасники з Сумської області розповідали про випадки переслідування дронами окремих цивільних осіб: **«*Дрони полюють на людей. Жінка їхала селом на велосипеді, а за нею летів дрон… Потім він відлетів і влучив у будинок, де вибухнув*»**, — учасник ФГД, Степанівка, Сумська область. Атак зазнавали також пункти евакуації: після удару двома авіабомбами по пункту евакуації в Краматорську 20 вересня обласний координаційний

[4] https://ukraine.ohchr.org/en/Protection-of-Civilians-in-Armed-Conflict-July-2026

штаб ухвалив рішення про його перенесення, посилаючись на неодноразові удари по об'єктах, які використовуються для евакуації цивільного населення.

Атаки на енергетичну, медичну, комерційну та транспортну інфраструктуру спричинили низку взаємопов'язаних наслідків, що виходять далеко за межі безпосередніх фізичних руйнувань. У Новодонецькому мешканці залишалися без електроенергії протягом 16–18 днів, лікарня не працює, більшість магазинів закрилася, а громадського транспорту немає. У Михайлівці Донецької області ракетний удар по високовольтних лініях електропередачі залишив село без електроенергії та води на три дні, а в Чугуївській громаді Харківської області учасники повідомляли про відключення електроенергії тривалістю до трьох днів після атак. У Херсонській області в серпні було критично пошкоджено Херсонську ТЕЦ, і Південний підкластер WASH висловив занепокоєння, що обмежені можливості альтернативного теплопостачання можуть призвести до перебоїв з опаленням та спричинити подальше переміщення населення напередодні зими. Унаслідок атак також було пошкоджено супермаркети, магазини та торговельний центр у Херсоні, що створювало загрозу для цивільних осіб у місцях придбання товарів першої необхідності. У Миколаївській області удари по портовій, паливній і транспортній інфраструктурі створювали ризики для людей на робочих місцях і під час пересування, а також порушували ланцюги постачання. Водночас учасники ФГД в Очаківській громаді повідомили, що регулярні обстріли та атаки дронів унеможливили встановлення вже закупленого модульного житла для ВПО. У Новопокровській громаді Харківської області внаслідок неодноразового впливу вибухових хвиль було пошкоджено дах закладу охорони здоров'я.

Атаки також порушують роботу систем, покликаних забезпечувати безпеку цивільного населення. У Михайлівському старостинському окрузі Олександрівської громади Донецької області ключовий інформант повідомив, що поліція та пожежно-рятувальні служби більше не реагують на виклики, тож мешканцям доводиться гасити пожежі самостійно, а на п'ять населених пунктів припадає лише двоє поліцейських і один сімейний лікар. Недоліки інфраструктури цивільного захисту додатково посилюють уразливість. У селі Михайлівка Запорізького району Запорізької області під час моніторингу не було виявлено жодного облаштованого укриття, а в Запоріжжі люди старшого віку та люди з обмеженою мобільністю, які проживають у центрах колективного проживання, стикалися з фізичними перешкодами, що ускладнювали доступ до наявних укриттів. У Чугуївській громаді Харківської області учасники розповідали, що мешканці старшого віку не можуть дістатися безпечного місця так само швидко, як інші. У Сумській області нещодавно переміщені особи не мали інформації про розташування укриттів і порядок дій під час повітряних тривог: ***«Людині треба орієнтуватися в місті. Вони не знають, чи безпечний цей район. Що тут є, куди бігти в разі повітряної тривоги»***, — ключовий інформант, Суми.

Сукупним наслідком цих загроз стало постійне відчуття невизначеності, що впливає на повсякденну поведінку населення. У Савинській громаді Харківської області один з учасників зазначив: ***«Ми не знаємо, куди влучить наступний удар. Як можна бути впевненим, що завтра прокинешся в тому самому будинку? Ніяк».*** У Музиківській громаді Херсонської області та в Слов'янську Донецької області мешканці повідомили, що через страх атак намагаються пересуватися лише за нагальної потреби.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений інтенсифікацією бойових дій поблизу населених пунктів, почастішанням ударів керованими авіабомбами та ракетами, а насамперед – дедалі ширшим використанням FPV-дронів, які зменшують час для попередження про загрозу та створюють небезпеку на дорогах, для транспортних засобів, у місцях евакуації та під час гуманітарних операцій. Атаки на енергетичну, медичну, комерційну та транспортну інфраструктуру порушують надання основних послуг, а відсутність або недоступність

укриттів і обмежені можливості екстрених служб послаблюють спроможність цивільного населення знайти безпечне місце.

Люди старшого віку, люди з інвалідністю та люди з обмеженою мобільністю мають найменше можливостей дістатися укриття чи евакуюватися й часто залишаються в населених пунктах, де надання основних послуг уже припинено. Обмежений гуманітарний доступ, зокрема необхідність використання броньованих автомобілів, скорочує обсяги допомоги саме в районах із найбільшими потребами, а атаки на приймаючі громади свідчать про те, що переміщення більше не гарантує безпеки.

Серед наслідків – руйнування житла, повторне переміщення, тривалі відключення електроенергії та водопостачання, перебої в доступі до медичних послуг, втрата засобів до існування, добровільне обмеження пересування та тривалий психологічний дистрес, які поступово виснажують спроможність домогосподарств відновлюватися.

Ризик соціально-правового захисту 3: Наявність мін та інших вибухонебезпечних предметів

Ризик, пов'язаний із мінами та іншими вибухонебезпечними предметами, залишався високим у всіх досліджуваних районах протягом липня–вересня 2026 року, без ознак суттєвого зниження. Мінне забруднення та забруднення іншими вибухонебезпечними предметами й надалі становило загрозу як через наслідки попередніх бойових дій, так і через появу нових, менш передбачуваних небезпек, зокрема дистанційне мінування транспортних маршрутів і наявність нерозірваних боєприпасів після нових атак. Найбільш мінливим цей ризик залишався в Херсонській і Донецькій областях, де активні бойові дії продовжували створювати нові загрози, а найбільш стійким – у Харківській і Миколаївській областях, де залишкове забруднення сільськогосподарських угідь, лісів і прибережних зон продовжувало впливати на повсякденне життя населення. У Дніпропетровській і Запорізькій областях моніторинг потреб у соціально-правововому захисті не виявив конкретних інцидентів із мінами чи нерозірваними боєприпасами, проте вибухонебезпечні предмети залишалися значним чинником небезпеки та переміщення. Моніторинг домогосподарств засвідчив, що вибухонебезпечні предмети й надалі обмежують пересування та впливають на рішення щодо переміщення. Зокрема, 26% опитаних назвали вибухонебезпечні предмети перешкодою для свободи пересування.

У Харківській області забруднення мінами та іншими вибухонебезпечними предметами залишається повсякденною загрозою навіть там, де вже проведено роботи з розмінування. У Чугуївській громаді ключовий інформант зазначив: «Ліси забруднені, деякі території розміновані». Інший ключовий інформант повідомив, що гуманітарна організація розмінувала раніше забруднені сільськогосподарські угіддя, проте мешканці й надалі уникають лісосмуг і насаджень «про всяк випадок». Як пояснив один з учасників ФГД: ***«Раніше ми ходили до лісу, а тепер краще туди взагалі не ходити»***. Ці дані свідчать про те, що розмінування окремих ділянок не означає автоматичного відновлення впевненості в безпечності прилеглих територій, а ризики у сфері соціально-правового захисту не обмежуються наявністю мін, а охоплюють також вибухонебезпечні залишки війни та невизначеність щодо безпечності маршрутів пересування.

У Херсонській області ризик залишався найбільш мінливим через поєднання залишкового забруднення на деокупованих територіях із новими випадками дистанційного мінування. У липні INSO зафіксувала випадки дистанційного мінування та інциденти, пов'язані з мінами, на під'їзних шляхах до Херсона, що свідчить про те, що загрози, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, можуть раптово виникати не лише у відомих забруднених районах, а й на ключових транспортних маршрутах. Масштаб залишкового забруднення також залишається значним: лише за період із 3 до 9 вересня піротехнічні групи виявили

563 вибухонебезпечні предмети на правобережжі області. Учасники ФГД у Калинівській громаді повідомили про заміновані ділянки навколо свого населеного пункту, що в поєднанні з транспортною ізоляцією ще більше обмежує можливості безпечного використання прилеглих земель. У Милівській громаді забруднення та загроза дронів відрізали деякі села від регулярної допомоги: ***«Гуманітарні організації не дістаються цих територій, бо їхній доступ обмежений з міркувань безпеки. Продукти та пальне для генераторів доставляють пішки волонтери, які ризикують життям через загрозу атак дронів і наявність мін»***. — ключовий інформант, Милівська громада, Херсонська область.

У Донецькій області ризики, пов'язані з вибухонебезпечними предметами, дедалі більше посилюються на тлі активних бойових дій. Донецька обласна військова адміністрація попередила, що після атак нерозірвані боєприпаси та інші вибухонебезпечні предмети можуть залишатися на дорогах, у дворах і всередині пошкоджених будівель, створюючи загрозу для мешканців населених пунктів, зокрема під час повсякденного пересування. У Золотих Прудах мешканці уникають полів, садів і прилеглих територій через регулярні обстріли та можливу наявність вибухонебезпечних предметів, що обмежує сільськогосподарську діяльність і можливості забезпечення засобів до існування.

У Миколаївській області ризик пов'язаний насамперед із залишковим забрудненням територій, що раніше зазнали бойових дій, а також дедалі більше поширюється на морські та прибережні зони. За даними Миколаївської обласної військової адміністрації, влітку в Коблівській громаді внаслідок інцидентів із вибухонебезпечними предметами в морі серед цивільного населення були загиблі та поранені, що підтверджує поширення загрози за межі сільськогосподарських угідь – на прибережні та рекреаційні зони.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений минулими та триваючими бойовими діями, залишковим забрудненням територій вибухонебезпечними предметами, дистанційним мінуванням і повторними атаками, після яких у населених пунктах і на дорогах залишаються нерозірвані боєприпаси. Незавершене розмінування, невизначеність щодо безпечності земель і маршрутів та обмежений доступ операторів протимінної діяльності до прифронтових районів посилюють ці загрози, а наявність вибухонебезпечних предметів на дорогах порушує транспортне сполучення та обмежує гуманітарний доступ. Домогосподарства, чиї засоби до існування залежать від використання землі, мають мало альтернатив використанню потенційно небезпечних ділянок, а люди старшого віку, люди з інвалідністю та люди з обмеженою мобільністю мають менше можливостей оминати небезпечні маршрути.

Серед наслідків – обмеження пересування, втрата засобів до існування, відтермінування повернення або повернення в небезпечних умовах, обмеження доступу до послуг і психологічний дистрес. Для постраждалих обмежений доступ до реабілітації та допоміжних засобів створює ризик довготривалих порушень функціонування та матеріальної скрути, що підкреслює необхідність поєднувати інформування про ризики та розмінування з довгостроковою підтримкою постраждалих.

Ризик соціально-правового захисту 4: Розлучення дітей і примусове розлучення сімей

Ризик розлучення дітей із батьками чи опікунами та вимушеного розділення сімей зберігався у всіх досліджуваних районах протягом липня–вересня 2026 року та посилився в Донецькій області, де посилення бойових дій і розширення обов'язкової евакуації сімей із дітьми прискорили поетапне переміщення домогосподарств. Як і в попередньому кварталі, моніторинг потреб у соціально-правовому захисті засвідчив, що розлучення дітей із батьками чи опікунами залишалося рідкісним явищем. Натомість ризик проявлявся переважно через проживання дорослих членів сімей у різних

населених пунктах, залишення родичів старшого віку і зростання тиску на сім'ї, які не можуть переїхати або проживати разом. У Сумській області також з'явився новий адміністративний чинник, пов'язаний зі змінами у правилах, що визначають право на проживання в центрах колективного проживання.

Найбільші масштаби евакуації спостерігалися в Донецькій області. У липні кількість евакуйованих досягла найвищого показника від початку року — 21 499 осіб, що на 35,8% більше, ніж у червні, а ще 8 255 осіб пройшли через транзитні центри протягом першої половини вересня[5]. Близько 45% евакуйованих мали обмежену мобільність, а діти становили лише близько 15%, що свідчить про те, що серед населення, яке залишається, зростає частка людей старшого віку та людей з інвалідністю[6]. Відповідно до розпорядження Донецької обласної військової адміністрації, обов'язкову евакуацію дітей із 16 сіл Новодонецької громади має бути завершено до 15 жовтня; сім'ї збираються в Олександрівці, звідки їх доправляють до приймального центру в Лозовій Харківської області. За даними ключових інформантів, у десяти селах Новоолександрівського старостинського округу залишилося лише 87 дітей. У Херсонській області обов'язкову евакуацію поширено на додаткові населені пункти Тягинської та Борозенської громад і частину Херсона, а відповідні заходи в Дніпропетровській і Запорізькій областях описано в розділі про свободу пересування та примусове переміщення.

Заходи з обов'язкової евакуації також порушують питання щодо дотримання належних процедур. У Херсонській області обласна військова адміністрація у вересні повідомила, що деякі сім'ї з дітьми залишалися в районах високого ризику попри проведення евакуаційних заходів, а випадки відмови батьків чи опікунів від евакуації розглядалися в суді. На момент підготовки звіту інформація про те, чи вилучали дітей з-під опіки батьків чи опікунів за результатами судових проваджень, була відсутня. Хоча обов'язкова евакуація дітей має на меті захистити їх від безпосередньої небезпеки, її проведення потребує належних гарантій захисту, індивідуальної оцінки обставин кожної сім'ї та планування з урахуванням потреб сім'ї, щоб запобігти необґрунтованому розлученню дітей із батьками чи опікунами.

У всіх досліджуваних районах сім'ї послідовно описували практику поетапного переміщення. Ключові інформанти з Олександрівки, Очеретиного, Михайлівського старостинського округу та Слов'янська Донецької області повідомили, що жінки й діти виїжджають, а чоловіки залишаються через страх мобілізації, роботу або потребу захистити майно. Таке розділення сімей загалом описували як добровільне та тимчасове: діти зазвичай виїжджають разом із матерями, а випадки, коли дитину евакуюють, а обоє батьків залишаються, називали рідкісними. Подібні тенденції спостерігалися в Новопокровській громаді Харківської області та в Сумській області, де ключові інформанти розповідали про жінок із дітьми, які переїжджають до безпечніших населених пунктів, тоді як інші члени сім'ї залишаються. У Бурині ключовий інформант пояснив, як прив'язаність до майна сприяє збереженню такої ситуації: ***«Деякі люди час від часу продовжують навідуватися додому, навіть якщо це пов'язано з певними ризиками. Сім'ї часто фактично залишаються розлученими: одні виїхали, інші залишилися вдома»***, — ключовий інформант, Бурин, Сумська область. У Черкаській громаді Донецької області, де обов'язкову евакуацію не запроваджено, за повідомленнями, вдається уникати вимушеного розділення сімей.

Серед тих, хто залишається, дедалі більше людей старшого віку та членів сімей, які потребують догляду. У Донецькій області домогосподарства, які очолюють люди старшого віку, становлять дедалі більшу частку населення, що залишається, оскільки молодші люди виїжджають. У Херсонській області сім'ї розповідали, що не можуть переїхати разом через необхідність догляду за родичами старшого віку: ***«Мама залишиться тут – вивезти її немає жодної можливості»***, — учасник ФГД, Музиківська

[5] Інформаційний бюлетень щодо евакуації в Донецькій області – вересень 2026 року
[6] Там само

громада, Херсонська область. Обмежені можливості евакуаційних служб посилюють цей ризик. У Михайлівському старостинському окрузі Донецької області староста повідомив, що один з організаторів евакуації дозволяє брати із собою не більше двох сумок багажу, не перевозить людей з обмеженою мобільністю та має чергу очікування тривалістю від трьох до п'яти днів, тож для мешканців з обмеженою мобільністю доступною залишається лише одна організація, яка здійснює евакуацію. Економічні та сезонні чинники також затримують виїзд: багатьом домогосподарствам бракує коштів або житла в інших населених пунктах, а деякі фермери відкладають виїзд до завершення збору врожаю.

Нестача житла, придатного для проживання великих сімей і домогосподарств, що об'єднують кілька поколінь, створює додатковий тиск на сім'ї, змушуючи їх проживати окремо після евакуації. У Запоріжжі переміщена жінка розповіла про труднощі, з якими зіткнулася її сім'я після виїзду з Малокатеринівки Кушугумської громади: ***«Ми виїхали з Малокатеринівки разом із літніми людьми, яких я доглядаю. Ми не могли знайти житло, бо нас багато, і серед нас є лежачі хворі. Нам одразу сказали, що ніхто не прийме стільки людей»***. Хоча наявні дані не підтверджують, що такий тиск призвів до вимушеного розділення сімей протягом звітного періоду, обмеження з боку орендодавців і брак доступного житла можуть змушувати сім'ї обирати між окремим проживанням і проживанням у неналежних умовах тимчасового розміщення. У Харківській області повторне переміщення ще більше ускладнювало становище сімей: ***«Куди їм переїжджати? Вони вже переїжджали один раз, а тепер мають починати все спочатку»***, — ключовий інформант, Савинська громада, Харківська область.

У Сумській області моніторинг потреб у соціально-правововому захисті виявив новий адміністративний ризик, пов'язаний із постановою Кабінету Міністрів України № 728 від 4 червня 2026 року. За даними обласної команди, ВПО працездатного віку, які проживають у центрах колективного проживання, не працюють і не перебувають на обліку в центрі зайнятості, можуть втратити право на подальше проживання в цих центрах. Виконати цю вимогу особливо складно в сільських громадах, де можливості працевлаштування обмежені. Одна з учасниць розповіла, як це може призвести до розділення її сім'ї: ***«Мою сім'ю тут фактично розлучають. Ми всі разом живемо в цьому місці компактного проживання майже 2 роки. А тепер виходить так, що чоловік (він має інвалідність) і неповнолітня донька можуть залишитися, а ми зі старшою донькою маємо виселитися до грудня»***, — учасниця ФГД, Чаплиївка, Сумська область. Це свідчить про те, що правила, які визначають право на проживання на індивідуальному рівні, а не на рівні домогосподарства, можуть створювати нові ризики розділення сімей, зокрема тих, у складі яких є діти та люди з інвалідністю.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений посиленням бойових дій, розширенням обов'язкової евакуації сімей із дітьми, обмеженнями, пов'язаними з мобілізацією, та прив'язаністю до домівок і джерел засобів до існування, через що члени сім'ї ухвалюють різні рішення щодо виїзду. Жінок і дітей зазвичай евакуюють першочергово, тоді як чоловіки часто залишаються через роботу, страх мобілізації чи необхідність захисту майна, а люди старшого віку та люди з обмеженою мобільністю можуть не мати змоги або не бажати виїжджати.

Брак коштів, нестача доступного житла для великих домогосподарств і сімей, що об'єднують кілька поколінь, обмеження з боку орендодавців і нездатність евакуаційних служб забезпечити перевезення людей з обмеженою мобільністю ускладнюють спільний переїзд. Правила проживання в центрах колективного проживання, які передбачають визначення права на проживання для кожної особи окремо, а не для домогосподарства загалом, створюють додатковий тиск, тоді як можливості служб соціально-правового захисту дітей і соціальних служб залишаються обмеженими.

Розділення сімей порушує усталені механізми догляду, призводить до ізоляції людей старшого віку та людей з інвалідністю, які залишаються, і посилює психологічний дистрес серед дітей та осіб, які здійснюють догляд. Без планування евакуації з урахуванням потреб сімей і належних гарантій захисту під час застосування правил евакуації та проживання тимчасове розділення сімей може стати тривалим.

Ризик соціально-правового захисту 5: Дискримінація та стигматизація, обмеження доступу до ресурсів, можливостей, послуг та/або гуманітарної допомоги

Ризик дискримінації, стигматизації та нерівного доступу до ресурсів, можливостей і послуг зберігався у всіх досліджуваних районах протягом липня–вересня 2026 року. Як і в попередньому кварталі, моніторинг потреб у соціально-правововому захисті не виявив ознак систематичної чи умисної дискримінації в доступі до гуманітарної допомоги або державних послуг. Нерівний доступ частіше був зумовлений структурними бар'єрами, критеріями відбору та безпековими ризиками, а не навмисним виключенням окремих груп населення. Водночас повідомлялося й про випадки прямої дискримінації, найпомітніші на приватному ринку оренди житла та у ставленні до ВПО залежно від регіону їхнього походження. Порівняно з квітнем–червнем, коли пряма дискримінація найчастіше проявлялася у сфері працевлаштування, у звітному кварталі саме житлова сфера стала основною, де переміщені особи стикалися з дискримінацією та виключенням.

Про стигматизацію, пов'язану з місцем походження, повідомляли в кількох районах. У Донецькій області задокументовано поодинокі випадки дискримінації мешканців за місцем народження чи реєстрації під час пошуку житла або роботи в інших регіонах України, що створює додаткові перешкоди для безпечного переміщення та інтеграції. В Очаківській громаді Миколаївської області учасники ФГД розповідали про упередження частини мешканців приймаючої громади щодо ВПО з Донецької та Луганської областей, пов'язані зі стереотипами щодо їхньої нібито відповідальності за ескалацію бойових дій. За повідомленнями учасників, такі упередження ускладнювали ВПО доступ до орендованого житла. Досвід неприйняття в місцях переміщення також може спонукати людей повертатися до небезпечних районів. Учасники ФГД у Чорнобаївській громаді Херсонської області розповіли, що повернулися додому, зіткнувшись із ворожістю під час проживання у Вінницькій області: ***«Ви всі сюди понаїжджали, їдьте назад у Херсон. Ось що ми чули на свою адресу»***.

Водночас ставлення не є ні однорідним, ні незмінним. Членкиня ради ВПО в Сумській області зауважила, що орендодавці тепер охочіше здають житло ВПО з Луганської та Донецької областей, ніж у попередні роки: ***«Тепер люди в Сумській області розуміють, що окупація та втрата житла можуть статися з кожним і що кожен потребує допомоги»***. Та сама інформантка розповіла про матір-одиначку з малими дітьми, якій відмовили в оренді житла в Полтаві, але яка без труднощів знайшла житло та отримала підтримку місцевої громади після повернення до Тростянця Сумської області. Цей випадок свідчить про відмінності у ставленні до ВПО в різних регіонах. Деякі переміщені особи також згадували мовний чинник, розмірковуючи про подальший переїзд: учасник ФГД у Чаплиївці Сумської області зазначив, що його родині, для якої російська мова є рідною, було б некомфортно переїжджати до центральної чи західної України.

Обмеження доступу до житла на приватному ринку оренди найчастіше пов'язані з характеристиками домогосподарства та потребами його членів у догляді, а не лише з фінансовою спроможністю. У Петриківці Дніпропетровської області учасники ФГД розповідали про небажання орендодавців здавати житло людям з інвалідністю чи обмеженою мобільністю: ***«Власники житла вкрай неохоче погоджуються поселяти сім'ї, в яких є люди з обмеженою мобільністю або з інвалідністю. Вони аргументують це тим, що такі мешканці потребують постійного й ретельнішого догляду»***. У Харківській області ключовий інформант із Харківської громади повідомив про відмови в

оренді через статус ВПО, а учасники з Ізюмської громади розповідали, що орендодавці відмовляють сім'ям із малими дітьми через побоювання щодо шуму чи пошкодження майна. Домогосподарства з домашніми тваринами стикалися з подібними перешкодами в Запоріжжі та Сумській області: ***«Сьогодні нас усією сім'єю вже просять виїхати, а з тваринами нас ніде не хочуть брати»***, — ключовий інформант, Суми. Ці практики посилюють труднощі, пов'язані з високою орендною платою (див. розділ про крадіжки, вимагання, примусове виселення або знищення особистого майна) і, за повідомленнями, перевагою, яку орендодавці надають орендарям із вищою платоспроможністю, зокрема військовослужбовцям. У Сумській області учасники також повідомили, що продавці житла пропонують значні знижки за оплату готівкою, через що власники державних житлових сертифікатів опиняються в невигідному становищі на ринку житла.

Структурні бар'єри, пов'язані з доступністю, віддаленістю та обмеженою наявністю послуг, і надалі непропорційно впливали на людей старшого віку, людей з інвалідністю та людей з обмеженою мобільністю. У Золотих Прудах Донецької області відсутність регулярного громадського транспорту та призупинення роботи соціального автобуса суттєво обмежили доступ до медичних і адміністративних послуг. У Слов'янську учасники ФГД повідомили про погіршення доступу до спеціалізованої медичної допомоги через скорочення кількості медичного персоналу та закладів. У деяких частинах Чугуївської громади Харківської області мешканцям доводиться долати пішки три–чотири кілометри, щоб дістатися до громадського транспорту, а учасники з Кегичівської громади вказали на обмежену доступність комунального житла та високу вартість поїздок для отримання спеціалізованої медичної допомоги. У Сумській області надавач послуг наголосив, що відсутність безбар'єрного житла наражає людей старшого віку та людей з інвалідністю на небезпеку під час атак: ***«І як літній людині чи людині з інвалідністю спускатися сходами по 100 разів на день, коли летять КАБи, ракети та "шахеди"?»***

Попри цей тиск, соціальна згуртованість залишалася важливим захисним чинником. У Донецькій області стосунки між мешканцями та ВПО описували як дружні: лише 1% опитаних респондентів повідомили про погані стосунки між громадами. У Дніпропетровській і Запорізькій областях усі опитані респонденти оцінили стосунки між громадами як прийнятні (51%), добрі (45%) або дуже добрі (4%), а переміщені мешканці Софіївки розповідали про взаємодопомогу з доглядом за дітьми та підтримку сусідів з обмеженою мобільністю. Однак конкуренція за обмежену кількість доступного житла та відмінності в обсягах допомоги, яку отримують ВПО, що проживають у центрах колективного проживання, і ті, хто орендує житло на приватному ринку, як повідомлялося в Сумах, можуть погіршити стосунки між громадами, якщо ці проблеми залишаться невирішеними.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений тривалим переміщенням, дефіцитом і високою вартістю житла, економічними труднощами та стійкими стереотипами щодо місця походження, інвалідності та потреб у догляді. Конкуренція на ринку оренди житла зміцнює позиції орендодавців, уможливлюючи вибірковий підхід до орендарів, що призводить до виключення домогосподарств, які вважаються такими, що потребують більшої уваги та підтримки. Неформальна оренда, перевага готівкових розрахунків на ринку житла та критерії відбору, що ґрунтуються на належності до певних категорій або наявності документів, додатково ставлять у невигідне становище людей, які не можуть відповідати формальним вимогам, навіть за наявності очевидних потреб.

Виключення посилює бідність, неналежні житлові умови та залежність і може спричиняти вторинне переміщення або повернення в небезпечні райони, тоді як стигматизація підриває інтеграцію та довіру. Виключення і обмежений доступ до ресурсів і послуг посилює бідність, погіршує житлові умови та

підвищує залежність від сторонньої допомоги, а також може спричиняти повторне переміщення або повернення до небезпечних районів, тоді як стигматизація підриває інтеграцію та довіру. Дискримінація частіше пов'язана зі структурною нерівністю, особливостями визначення критеріїв відбору та дефіцитом житла, ніж із навмисним виключенням окремих груп населення, а соціальна згуртованість залишається важливим захисним чинником, який, однак, зазнає дедалі більшого тиску.

Ризик захисту 6: Дезінформація та позбавлення доступу до інформації

Ризик обмеження доступу до інформації залишався значним у липні–вересні 2026 року. Як і в попередньому кварталі, моніторинг потреб у соціально-правовому захисті не виявив ознак систематичного чи навмисного обмеження доступу до інформації з боку органів влади в жодному з досліджуваних районів. Натомість основний ризик виникав через практичні бар'єри, що заважають людям отримувати своєчасну, достовірну та корисну для ухвалення рішень інформацію. Характер цих бар'єрів залежав від контексту. У прифронтових громадах перебої з електроенергією та мобільним зв'язком дедалі частіше позбавляли людей доступу до життєво важливої інформації про безпеку та евакуацію. Серед переміщеного населення основні прогалини стосувалися можливостей забезпечення житлом, прав і механізмів правового захисту, адже домогосподарства намагалися зорієнтуватися в незнайомих системах надання послуг після переїзду.

У Донецькій області тривалі відключення електроенергії порушували мобільний зв'язок і доступ до інтернету та в деяких районах призводили до припинення роботи систем оповіщення про повітряну тривогу. У Новодонецькому, Некременному та Очеретиному мешканці стикалися з тривалими перебоями або повною відсутністю мобільного зв'язку, що обмежувало їхню можливість отримувати сповіщення про небезпеку, перевірену інформацію про евакуацію та допомогу, а також зв'язуватися з екстреними службами чи родичами. У Чугуївській громаді Харківської області учасники повідомили про відключення електроенергії тривалістю до трьох днів після обстрілів, що обмежувало доступ до інформації в інтернеті та засобів зв'язку.

Цифровий розрив і надалі впливав на доступ до інформації. І в прифронтових районах, і в місцях переміщення інформацію про послуги, допомогу та житло дедалі частіше поширюють через чати громад, Telegram-канали та соціальні мережі, якими багато людей старшого віку, людей із недостатніми цифровими навичками та тих, хто не має необхідних пристроїв, не можуть користуватися. Як пояснила одна з учасниць у Херсонській області: ***«У мене кнопковий телефон, тож я не знаю всієї інформації, яку інші можуть дізнатися, читаючи чат громади в месенджері»***. У Сумській області ключовий інформант зазначив: ***«Пенсіонери часто не вміють користуватися соціальними мережами, що значно ускладнює пошук житла»***, — ключовий інформант, Шостка. У Донецькій області люди старшого віку, які не користуються месенджерами, покладаються на сусідів і знайомих, які переказують їм оголошення, зокрема про гуманітарну допомогу. Така взаємодопомога частково компенсує брак доступу до інформації, проте не усуває нерівності та затримок у її отриманні.

Нещодавно переміщені особи зіткнулися з особливими труднощами в отриманні інформації після евакуації. Учасники з Височанської громади Харківської області описували невизначеність щодо того, куди звертатися: ***«Вони почуваються покинутими: незрозуміло, куди їм іти, до кого звертатися по інформацію чи допомогу».*** У Сумській області систематичні джерела інформації про оренду житла для ВПО описували як практично відсутні, особливо в сільській місцевості. Тож переміщені особи, які не мають родичів чи знайомих у безпечніших громадах, мають труднощі з пошуком житла: ***«Житла немає, його важко знайти, оголошень немає, а ми вже вдруге переїжджаємо»*** — учасник ФГД, Степанівка, Сумська область. У Запоріжжі переміщені учасники, які живуть за рахунок пенсій і допомоги на проживання для ВПО, не знали про жодну програму підтримки довгострокової

оренди житла. У центрах колективного проживання невизначеність щодо можливості подальшого проживання та перспектив переселення ще більше ускладнювала планування майбутнього для домогосподарств.

Недостатня обізнаність щодо прав, критеріїв відбору та процедур також обмежувала доступ до механізмів правового захисту. У Дніпропетровській і Запорізькій областях переміщені домогосподарства повідомили про труднощі з розумінням державних механізмів компенсації за житло, зокрема критеріїв отримання компенсації, процедур оформлення документів і практичних умов використання житлових сертифікатів. У Миколаївській та Херсонській областях обізнаність про житлові програми для ВПО була низькою. Деякі респонденти пов'язували обмежену доступність програми забезпечення житлом у сільській місцевості у своїх громадах із бездіяльністю місцевої влади, не знаючи, що дія програми не поширюється на населені пункти, розташовані на територіях можливих чи активних бойових дій або тимчасово окупованих територіях. Це свідчить про те, що недостатньо чітке інформування щодо критеріїв відбору може створювати відчуття нерівного ставлення. Моніторинг потреб у соціально-правововому захисті в обох областях також виявив низьку обізнаність осіб, постраждалих від вибухонебезпечних предметів, щодо процедур встановлення інвалідності внаслідок війни та доступу до послуг протезування. У Харківській громаді Харківської області учасники ФГД повідомили про обмежену обізнаність щодо безоплатної правничої допомоги, допомоги з орендою житла та допомоги постраждалим від вибухонебезпечних предметів, а ключовий інформант назвав брак інформації та страх отримати відмову перешкодами для звернення по житлову допомогу. Як підсумував ключовий інформант у Сумах: ***«Людина не знає, про що можна запитати працівника соціального захисту чи Пенсійного фонду. Вони не знають, які організації за що відповідають».***

Протягом звітного періоду моніторинг не зафіксував систематичної дезінформації чи навмисного поширення неправдивої інформації, зокрема й у Донецькій області, де у квітні–червні дезінформацію, пов'язану з конфліктом, було визначено як окремий ризик. Проте дедалі більша залежність від Telegram-каналів і неформальних мереж, особливо там, де роботу офіційних каналів комунікації порушено, і надалі підвищує ризик отримання неперевіреної інформації, походження та достовірність якої важко встановити. Тому подальший моніторинг дезінформації, спрямованої на громади, постраждалі від конфлікту, залишається важливим.

Там, де налагоджено ефективні місцеві механізми комунікації, доступ до інформації значно кращий. У Миролюбівці Раївської громади Дніпропетровської області учасники повідомляли про ефективне інформування через місцевого старосту, стабільне інтернет-з'єднання та доступ до деяких адміністративних послуг через віддалені робочі місця ЦНАП. У деяких частинах Чугуївської громади Харківської області інформація про послуги ефективно поширювалася через старосту, чати громади та сусідів. У Донецькій області місцева влада та гуманітарні організації приділяли першочергову увагу інформуванню мешканців районів, де погіршується безпекова ситуація, про процедури та маршрути евакуації, а також контактні дані відповідальних служб. Ці приклади демонструють важливу роль місцевих контактних осіб, яким довіряє населення, у забезпеченні доступу до інформації, особливо для людей, які не мають доступу до цифрових каналів.

© DRC в Україні, Донецька область, Станіслав Пантелей.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений пошкодженням енергетичної та комунікаційної інфраструктури внаслідок бойових дій, дедалі більшою залежністю від цифрових каналів, а також складними процедурами щодо житла, компенсацій і соціального захисту, які постійно змінюються. Відключення електроенергії та втрата мобільного зв'язку порушують роботу систем оповіщення та доступ до перевіреної інформації саме в районах із найвищим рівнем небезпеки, а переміщення до незнайомих громад створює для домогосподарств невизначеність щодо того, куди звертатися по допомогу. Недостатній доступ до індивідуальних консультацій і нечіткість критеріїв відбору ще більше ускладнюють розуміння людьми своїх прав. Через низьку цифрову грамотність, брак пристроїв, соціальну ізоляцію та обмежену мобільність люди, які вже стикаються з бар'єрами в доступі до послуг, мають найменше можливостей своєчасно отримувати інформацію. Неформальні мережі частково компенсують брак доступу до інформації, але не усувають нерівності та затримок у її отриманні, а також підвищують ризик поширення неперевіреної інформації.

Серед наслідків – несвоєчасне ухвалення рішень щодо евакуації, неотримання сповіщень про небезпеку, труднощі із забезпеченням житлом, втрачені можливості отримання компенсації та реабілітаційних послуг, а також психологічний дистрес. Водночас нечіткість критеріїв отримання допомоги підриває довіру до органів влади. Доступ до інформації залежить не лише від її наявності, а й від можливості людей отримувати, розуміти й перевіряти інформацію та діяти на її основі.

Ризик соціально-правового захисту 7: Гендерно зумовлене насильство

Гендерно зумовлене насильство (ГЗН) залишалося значним ризиком у сфері соціально-правового захисту в липні–вересні 2026 року. У жодному з досліджуваних районів не виявлено помітного зростання кількості зареєстрованих випадків, однак це не слід тлумачити як відсутність ГЗН. Стійка стигматизація,

страх помсти, економічна залежність, низька довіра до реагування відповідних установ та обмежений доступ до спеціалізованих послуг і надалі стримують постраждалих від звернення по допомогу, тож значна частина випадків ГЗН, імовірно, залишатиметься незареєстрованою. Результати моніторингу в усіх районах послідовно свідчать про те, що житлова незахищеність не лише підвищує ризик насильства та експлуатації для жінок, а й змушує їх залишатися в небезпечних умовах через обмежені можливості змінити своє становище.

Найвиразніші свідчення цього зв'язку надійшли з Миколаївської та Херсонської областей, де учасниці ФГД назвали відсутність альтернативного житла ключовою перешкодою для виходу із ситуації насильства. Як пояснила одна жінка з Архангельського Херсонської області: ***«Жінці нема куди йти, якщо, наприклад, чоловік її б'є, якщо в неї немає родичів, заощаджень і, чесно кажучи, де жити. Раніше, коли все було стабільно і не було війни, такого відчуття не було»***. Подібні занепокоєння висловлювали в Новопокровці Харківської області, де учасники повідомили, що деякі жінки не можуть залишити небезпечне середовище, бо не мають альтернативного житла, роботи чи можливості забезпечити догляд за членами сім'ї, а фінансова залежність від партнера може використовуватися як засіб контролю. У Софіївці Дніпропетровської області жінки так само розповідали, як обмежені фінансові ресурси та можливості забезпечення житлом можуть заважати їм вийти з потенційно небезпечних ситуацій.

Моніторинг потреб у соціально-правововому захисті також виявив випадки економічного та правового примусу, пов'язаного з майном і аліментними зобов'язаннями. У Південноукраїнську Миколаївської області учасниці ФГД повідомили про випадки, коли чоловіки пропонували відмовитися від майнових претензій щодо житла жінки лише за умови, що вона відмовиться від права на аліменти, і розповідали, що питання сплати аліментів неодноразово використовувалося як засіб тиску та умова отримання чи збереження майнових прав. Такі практики підривають фінансову стабільність і незалежність жінок та свідчать про те, що економічне насильство може здійснюватися через використання правових та адміністративних процедур. У Себиному Миколаївської області жінки повідомили, що страх виселення змушує їх погоджуватися на нестабільну, небезпечну або низькооплачувану роботу, зокрема в районах, що зазнають обстрілів, а хронічний стрес і невизначеність негативно впливають на психічне здоров'я як жінок, так і дітей.

Умови в центрах колективного проживання та інших приміщеннях спільного проживання й надалі впливають на безпеку жінок. У Софіївці жінки висловлювали занепокоєння щодо безпеки та приватності під час спільного проживання, зокрема через порушення спокою сусідами у стані алкогольного сп'яніння. У Царичанці переміщені жінки, переважно старшого віку, які проживають у центрах колективного проживання, говорили про обмежені перспективи забезпечення власним житлом. Хоча в досліджуваному центрі не повідомлялося про фізичні погрози чи сексуальний примус, залежність від тимчасового житла та соціальної допомоги може підвищувати вразливість жінок до насильства чи жорстокого поводження.

Учасники в Харківській та Дніпропетровській областях не повідомляли про сексуальну експлуатацію чи вимоги вступити в інтимні стосунки в обмін на житло. Однак моніторинг виявив умови оренди, які можуть посилювати залежність жінок від орендодавців. У Новопокровці Харківської області власники пропонували безоплатне проживання в обмін на догляд за будинком і земельною ділянкою, а в Покотилівці орендодавці пропонували низьку орендну плату за умови проведення ремонту коштом орендарів, після чого суттєво підвищували її. У Сумській області моніторинг домогосподарств не зафіксував випадків ГЗН, але ключова інформантка висловила занепокоєння щодо оголошень про оренду, в яких орендодавці-чоловіки шукають виключно жінок-орендарок: **«*Невідомо, чому його цікавлять лише орендарки-жінки»***, — ключова інформантка, Суми. Хоча це не є підтвердженням

випадків експлуатації, такі повідомлення свідчать про необхідність і надалі приділяти увагу потенційним ризикам експлуатації на неформальному ринку оренди.

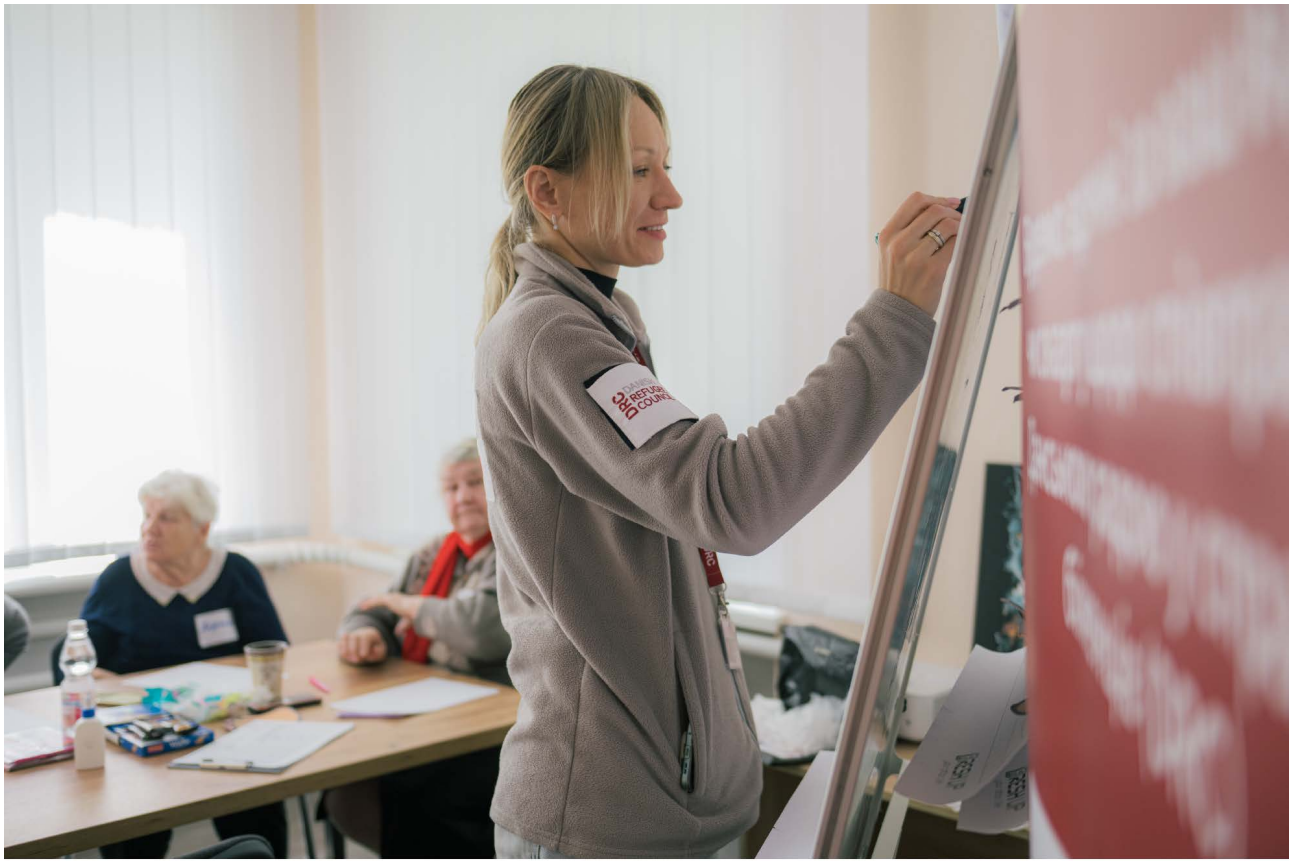
Безпека в громадських місцях залишалася предметом занепокоєння. У Новопокровці Харківської області жінки та дівчата повідомили, що не почуваються в безпеці, коли пересуваються наодинці у вечірній час, а деякі називали додатковими чинниками занепокоєння велику кількість новоприбулих мешканців і військовослужбовців. У Донецькій області присутність військовослужбовців і тривале переміщення населення відзначали як потенційні чинники занепокоєння, хоча пов'язаних із цим інцидентів не підтверджено.

Перешкоди для повідомлення про випадки насильства та звернення по допомогу залишалися значними в усіх районах. У Покотилівці Харківської області учасники ФГД заявили, що виклик поліції може погіршити становище жінки, оскільки кривдника можуть затримати на 15 діб, після чого він повернеться та помститься. У Софіївці Дніпропетровської області жінки розповідали про брак кваліфікованих надавачів послуг, труднощі з доступом до правової допомоги та негативний досвід взаємодії з установами, що знижувало їхню довіру та готовність повторно звертатися по допомогу. Учасники ФГД у Харкові повідомили, що майже не отримували інформації про безоплатну правову допомогу та не знали про гарячу лінію, на яку можна звернутися в критичній ситуації. У Донецькій області обмежені транспортні можливості, скорочення спеціалізованих послуг і фінансові труднощі ускладнюють постраждалим доступ до підтримки в прифронтових громадах. У Харківській області моніторинг потреб у соціально-правововому захисті також зафіксував випадок насильства стосовно дівчини-підлітка з боку членів сім'ї, коли її повідомлення про насильство не отримало підтримки від інших членів родини. Це підкреслює важливість інформування підлітків та відповідальних дорослих про способи розпізнавання насильства та можливості звернення по допомогу. Такі інформаційні заходи наразі проводяться у відповідній громаді. У Миколаївській та Херсонській областях жінки переважно покладалися на психологів і жіночі мережі підтримки, але учасниці відзначили брак регулярних групових заходів і облаштованих безпечних просторів, де вони могли б ділитися досвідом та отримувати підтримку.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризики ГЗН кореняться в гендерній нерівності та нерівному розподілі влади й посилюються переміщенням, житловою незахищеністю, втратою засобів до існування та фінансовою залежністю. Недоступність житла через його високу вартість, обмежена кількість місць у притулках, незахищеність житлових прав та неформальна оренда звужують можливості жінок вийти із ситуацій насильства чи експлуатації, тоді як розділення сімей унаслідок евакуації, напруженість у домогосподарствах і скорочення доходів у сільській місцевості посилюють залежність від партнерів, родичів і орендодавців.

Спеціалізовані послуги з реагування на випадки ГЗН, правова допомога та психосоціальна підтримка залишаються обмеженими, особливо в сільських і прифронтових районах. Страх стигматизації та помсти, низька довіра до поліції, негативний досвід взаємодії зі службами, брак інформації та відсутність безпечних просторів стримують постраждалих від повідомлення про випадки насильства, що сприяє безкарності кривдників. ГЗН і загроза насильства посилюють психологічний дистрес, соціальну ізоляцію та економічну незахищеність, змушують жінок погоджуватися на небезпечні умови праці та проживання, а також обмежують свободу пересування жінок у громадських місцях. Результати моніторингу свідчать про тісний взаємозв'язок ГЗН із житловою та економічною незахищеністю, що підкреслює необхідність комплексного реагування, орієнтованого на потреби постраждалих.

Інформаційна сесія «Сила жінок» із питань гендерно зумовленого насильства (ГЗН). © DRC в Україні, Запорізька область, Любимівка, Кристина Пашкіна.

Ризик соціально-правового захисту 8: Перешкоди та/або обмеження доступу до правового статусу, засобів правового захисту та правосуддя

Перешкоди в доступі до правового статусу, адміністративних засобів правового захисту та правосуддя залишалися поширеними в липні–вересні 2026 року та посилилися в Донецькій області, де призупинення роботи та переміщення державних установ із прифронтових районів різко обмежили доступ до послуг з оформлення документів, соціального захисту та вирішення майнових питань. У досліджуваних районах перешкоди й надалі мали переважно практичний, а не правовий характер. Найсуттєвіші проблеми стосувалися документів, що посвідчують особу та цивільний стан, підтвердження права власності, незахищеності прав на житло та отримання компенсації за пошкоджене чи знищене житло. Тривалість процедур, значні відстані та транспортні витрати, витрати на правову й нотаріальну допомогу, брак інформації та недостатня спроможність відповідних установ перешкоджали багатьом домогосподарствам реалізувати свої права через ефективні засоби правового захисту.

Документи, що посвідчують особу та підтверджують цивільний стан, і доступ до адміністративних послуг

Найсерйозніше погіршення зафіксовано в Донецькій області. За даними Державної міграційної служби, її підрозділи в Слов'янську, Краматорську та Олександрівці з 14 вересня призупинили надання адміністративних послуг у сфері міграції. Особистий прийом у Центрі надання адміністративних послуг (ЦНАП) у Краматорську призупинено з 25 вересня, Управління соціального захисту населення Краматорська припинило роботу з 1 жовтня, а роботу органів реєстрації актів цивільного стану в Краматорську та Слов'янську також було порушено. Тепер мешканцям, можливо, доведеться їздити до

Барвінкового, Лозової чи Ізюма Харківської області, щоб отримати послуги з оформлення паспортних документів, нотаріальні та інші адміністративні послуги, що створює значні транспортні й фінансові бар'єри для людей старшого віку, людей з інвалідністю та людей з обмеженою мобільністю. Залежність від онлайн-послуг зростає, але нестабільне інтернет-з'єднання обмежує можливості ними користуватися: учасники ФГД у Слов'янську повідомили, що деякі послуги надаються лише в обмеженому режимі та можуть бути недоступні через перебої з інтернетом.

Перешкоди, пов'язані з оформленням та відновленням документів, залишалися значними й в інших районах: 39% опитаних повідомили про труднощі з отриманням документів, називаючи головною перешкодою тривалість адміністративних процедур, а другою за значущістю – їхню вартість. Відновлення втрачених унаслідок обстрілів паспортів, документів про освіту та інших особистих документів ускладнюється знищенням або недоступністю архівів і розбіжностями в написанні імен, через які виникає потреба в додатковому підтвердженні особи. Респонденти особливо пов'язували тривалі процедури з оцінюванням інвалідності, зокрема встановленням інвалідності внаслідок війни, а також із затримками у виплаті компенсацій за житло. Адміністративна класифікація територій та порядок реєстрації також впливали на доступ до прав і допомоги. У Дніпропетровській області мешканці, переміщені з Письменного та Манвелівки Васильківської громади, мали труднощі з отриманням довідок ВПО, оскільки їхні населені пункти не було включено до офіційного переліку територій, на яких ведуться бойові дії, через що виникала невідповідність між їхнім фактичним становищем і можливістю отримати державну допомогу. У Царичанській громаді ключовий інформант повідомив, що проживання без офіційної реєстрації та небажання частини переміщених осіб, зокрема чоловіків призовного віку, реєструвати фактичне місце проживання ускладнювали місцевій владі виявлення вразливих домогосподарств і могли обмежувати доступ до послуг, для отримання яких необхідна офіційна реєстрація.

Права на житло, землю та майно (ЖЗМ) і захист житлових прав

Відсутність документів, що підтверджують право власності, й надалі перешкоджала домогосподарствам підтверджувати свої майнові права та користуватися засобами правового захисту. У Харківській області питання ЖЗМ стосувалися переважно втрачених документів про право власності, неоформленої спадщини, реєстрації майна та самочинних прибудов. У Миколаївській та Херсонській областях команда DRC з правової допомоги зазначила, що у випадках, коли правовстановлювальні документи було втрачено чи знищено, а відомості про майно були відсутні в базах даних і архівах бюро технічної інвентаризації (БТІ), людям часто доводилося звертатися до суду. Це спричиняло додаткові витрати та затримки в умовах тривалих судових процедур і перевантаженості судів. У Донецькій області через переміщення приватних і державних нотаріусів із Краматорської громади мешканцям, можливо, доведеться їздити навіть до Харківської області для оформлення майнових і спадкових справ. Вартість правової допомоги й нотаріальних послуг була поширеною перешкодою. У Дніпропетровській та Запорізькій областях 29% респондентів, які повідомили про перешкоди в доступі до послуг, назвали витрати на нотаріальні послуги. У Сумській області респонденти зазначили, що багато людей, які не можуть дозволити собі оплачувати правову допомогу та нотаріальні послуги, не мають права на безоплатну вторинну правову допомогу. Відсутність документів про право власності також впливає на захищеність житлових прав переміщених домогосподарств, оскільки житло без належних документів неможливо здати в оренду на підставі офіційного договору. Незахищеність житлових прав та ризик виселення проаналізовано в наступному розділі.

Компенсація за пошкоджене та знищене житло

Доступ до компенсації був додатково ускладнений у Донецькій області після включення Краматорської та Слов'янської територіальних громад до зони активних бойових дій: виплати компенсації за пошкоджене житло було призупинено з 21 серпня. На роботу механізмів компенсації також безпосередньо впливала безпекова ситуація: 27 липня дрон уразив автомобіль, який використовувала комісія програми «єВідновлення». У зв'язку з цим потреба в правовій допомозі з питань компенсації залишалася високою, і DRC продовжувала надавати індивідуальні консультації щодо доступних варіантів отримання компенсації.

В інших районах доступ до компенсації обмежували проблеми з документами, недостатня спроможність комісій та практичні труднощі з використанням компенсації. У Миколаївській та Херсонській областях неформальні майнові угоди й неоформлена спадщина залишалися ключовими перешкодами для отримання компенсації в межах програми «єВідновлення». Команда DRC з правової допомоги також виявила випадки, коли власники житлових сертифікатів не могли ними скористатися, оскільки співвласник знищеного майна проживав у Російській Федерації чи на окупованих територіях, перебував під санкціями, його місцеперебування було невідоме або він не оформив спадщину. У таких випадках право власності на знищене майно неможливо передати державі, через що співвласники, які виконали всі правові вимоги, не можуть реалізувати своє право на компенсацію. У Царичанці Дніпропетровської області домогосподарства з житловими сертифікатами мали труднощі з їх використанням через брак доступного житла та додаткові витрати на оформлення угод. У Харківській області перевантаженість комісій і труднощі з обстеженням пошкоджених будинків затягували ухвалення рішень. За повідомленнями респондентів, суми компенсації були недостатніми для повного ремонту чи придбання рівноцінного житла, а деяким мешканцям доводилося повертатися до небезпечних районів, оскільки для оформлення документів була потрібна їхня особиста присутність. Постійна небезпека також підриває здатність домогосподарств планувати відновлення: ***«Звідки нам знати, що буде через 3–6 місяців, коли ми навіть не знаємо, що буде завтра?»*** — учасник ФГД, Ізюмська громада, Харківська область.

Проте адресна підтримка може сприяти доступу до засобів правового захисту. У Зайцівській громаді Дніпропетровської області, де близько 100 домогосподарств постраждали внаслідок пошкодження чи руйнування житла, місцева комісія з обстеження не могла працювати через брак кваліфікованого технічного персоналу. Після адвокаційної роботи DRC із Синельниківською районною військовою адміністрацією комісію було переформовано 23 червня 2026 року, а її члени пройшли навчання. До кінця вересня було подано 23 заяви та проведено 11 обстежень, ще 12 заяв залишалися на розгляді. Проте через постійну небезпеку збереження цієї технічної спроможності залишається під питанням. У Харківській області ключові інформанти з Чугуївської та Новопокровської громад повідомили про домогосподарства, які отримали державну компенсацію чи гуманітарну допомогу, а DRC надала правову допомогу 15 особам із відновлення документів на житло, оформлення спадщини та подання заяв на компенсацію.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений руйнуванням житла та втратою або знищенням документів унаслідок конфлікту, переміщенням, переміщенням державних установ із прифронтових районів, призупиненням їхньої роботи та обмеженою адміністративною спроможністю. Бойові дії збільшують потребу в оформленні документів, отриманні компенсацій та правової допомоги, водночас обмежуючи роботу установ, комісій і нотаріусів. Поширені раніше неформальні практики, як-от незареєстровані майнові угоди й

неоформлена спадщина, стають серйозними перешкодами, коли виникає потреба в офіційному підтвердженні прав.

Транспортні витрати, оплата нотаріальних послуг, судові збори та витрати на технічні експертизи роблять засоби правового захисту недоступними для домогосподарств із низькими доходами, не всі з яких мають право на безоплатну правову допомогу. Віддаленість установ, до яких було перенесено надання послуг, і нестабільне інтернет-з'єднання непропорційно впливають на людей старшого віку, людей з інвалідністю та мешканців сільської місцевості, а застарілі територіальні класифікації та наявність співвласників майна, які перебувають на окупованих територіях чи за кордоном, можуть перешкоджати доступу до допомоги навіть тим, хто відповідає встановленим критеріям. Відсутність документів і неврегульовані питання ЖЗМ ускладнюють отримання соціальних виплат, пенсій і компенсацій, посилюючи бідність, заборгованість і залежність від тимчасового житла. Досвід Зайцівської громади показує, що цілеспрямована адвокаційна робота та заходи з посилення інституційної спроможності можуть усунути окремі перешкоди в роботі відповідних установ.

Ризик соціально-правового захисту 9: Крадіжки, вимагання, примусове виселення або знищення особистого майна

У липні–вересні 2026 року висновки щодо цього ризику стосувалися переважно загрози виселення та незахищеності житлових прав переміщених домогосподарств, які проживають в орендованому житлі та центрах колективного проживання. Моніторинг не виявив систематичних випадків незаконного примусового виселення. Проте значна поширеність неформальних орендних домовленостей, вимоги звільнити житло в короткий строк, раптове підвищення орендної плати та втрата коштів, вкладених у ремонт, створюють для багатьох ВПО постійний ризик втрати житла в умовах обмежених правових гарантій і відсутності реальних альтернатив. Руйнування житла та цивільного майна внаслідок бойових дій проаналізовано в розділі про атаки на цивільних осіб і цивільні об'єкти. З Донецької області аналогічних даних щодо цього ризику не надійшло; єдиним пов'язаним із ним висновком стали повідомлення про поодинокі випадки мародерства в пошкоджених приватних будинках у Черкаському.

Неформальна оренда є основним чинником, що наражає переміщені домогосподарства на ризик виселення. У Сумській області 82% опитаних домогосподарств повідомили, що проживають у житлі на підставі усної домовленості з власником. ВПО в Миколаївській та Херсонській областях, а також учасники ФГД у Петриківській, Царичанській і Софіївській громадах Дніпропетровської області так само повідомляли про залежність від неформальних орендних домовленостей. Деякі власники уникають офіційного оформлення оренди, щоб не сплачувати податки, а в інших випадках укласти офіційний договір неможливо, оскільки відсутні документи, що підтверджують право власності на житло: ***«Є будинки, на які документи про право власності не оформлені належним чином, тож укласти офіційний договір оренди практично неможливо»*** — ключовий інформант, Бурин, Сумська область. Відсутність письмового договору обмежує можливості орендарів захищати свої права, а в Миколаївській та Херсонській областях позбавляє ВПО доступу до державних програм компенсації витрат на оренду житла. Орендарі в Ізюмській, Савинській та Харківській громадах Харківської області стикалися з такою самою перешкодою під час отримання допомоги на оплату оренди та субсидій на оплату комунальних послуг, оскільки оформлення документів залежало від згоди орендодавців: ***«Простіше здати житло на словах, та й усе»*** — ключовий інформант, Савинська громада, Харківська область.

Без письмових договорів орендарі залишаються вразливими до раптового підвищення орендної плати та вимог звільнити житло в короткий строк. У Харківській громаді Харківської області ключовий інформант розповів про раптове підвищення орендної плати та вимоги звільнити житло протягом

кількох днів, а в Савинській громаді учасники ФГД повідомили про домогосподарство, якому дали десять днів, щоб викупити житло або виїхати. Свідчення різнилися: ключовий інформант у Савинській громаді не спостерігав примусових виселень і зазначив, що орендарів зазвичай завчасно попереджали, коли житло продавали або воно було потрібне родичам власників, а учасники з Новопокровської громади розповідали про припинення оренди після продажу житла, але без раптового підвищення плати. Оскільки правові підстави та процедури в окремих випадках не перевірялися під час моніторингу, ці свідчення вказують на незахищеність житлових прав і тиск із метою змусити орендарів переїхати, але не підтверджують фактів незаконного примусового виселення. Подібний тиск спостерігався й у Сумській області: ***«Договору оренди тут не було, і власники раптом підняли плату. Сім'я не змогла платити й була змушена виїхати»*** — ключовий інформант, Шостка.

Спільною тенденцією в усіх досліджених регіонах, окрім Донецької області, була втрата коштів, вкладених переміщеними домогосподарствами в ремонт орендованого чи покинутого житла. ВПО повідомляли, що власним коштом прибирали й ремонтували пошкоджені або давно покинуті будинки, а потім стикалися з вимогами сплачувати оренду, підвищенням орендної плати чи вимогами виїхати, щойно житло ставало придатним для проживання. У Херсонській області один з учасників ФГД пояснив: ***«Мої знайомі, теж ВПО, які живуть у цій громаді, орендували будинок, що довго стояв покинутим. Вони його прибрали й самі відремонтували пошкодження, після чого власник вирішив продати будинок, і їм довелося виїхати»*** — учасник ФГД, Великоолександрівська громада, Херсонська область. Учасники в Сумській області розповідали про подібний досвід: ***«Робиш ремонт, щоб хоч якось можна було жити, а потім приходять власники й кажуть, що збираються продавати будинок, або вимагають плату за оренду»*** — учасник ФГД, Степанівка, Сумська область. В Ізюмській громаді Харківської області орендарів попросили виїхати після того, як вони відремонтували житло, а у Височанській громаді учасники повідомили про підвищення орендної плати після того, як орендарі вклали кошти в ремонт, а також про втрату передоплати. У Софіївці Дніпропетровської області переміщені домогосподарства розповідали, що вкладають свої обмежені кошти в орендоване житло без жодних гарантій подальшого проживання. Такі практики покладають витрати на відновлення житла на переміщені домогосподарства, не забезпечуючи їм натомість гарантій подальшого проживання.

Високі та дедалі зростаючі витрати на житло посилюють ці ризики. За повідомленнями респондентів, місячна орендна плата становить 10 000–25 000 грн у Синельниковому Дніпропетровської області та 5 000–20 000 грн у Запоріжжі, що значно перевищує фінансові можливості багатьох домогосподарств ВПО, які залежать від пенсій. У Сумській області ключовий інформант зазначив, що навіть за наявності роботи витрати на житло залишаються значними: ***«Ціни можуть сягати 12 000 грн лише за оренду, а зверху ще й комунальні платежі»*** — ключовий інформант, Шостка. У Харківській громаді Харківської області учасники пов'язували витрати на пошук іншого житла з ризиком накопичення боргів і втрати житла: ***«Страшно, якщо почнуть піднімати оренду, а ціни на комунальні послуги постійно зростають: опалення, вода, електроенергія»***. Люди старшого віку, люди з інвалідністю, багатодітні сім'ї та домогосподарства, які доглядають родичів, прикутих до ліжка, стикалися з додатковими труднощами, оскільки орендодавці часом не бажали враховувати їхні потреби (див. розділ про дискримінацію та стигматизацію).

Центри колективного проживання є важливим засобом захисту від втрати житла, але не забезпечують достатніх гарантій житлових прав. У Царичанці Дніпропетровської області мешканці говорили про невизначеність, пов'язану з шестимісячними договорами проживання в центрах колективного проживання, а домогосподарства з житловими сертифікатами на компенсацію мали труднощі з придбанням іншого житла. У Сумській області ризик виселення з центрів колективного проживання

визначено як додатковий чинник посилення незахищеності житлових прав, зокрема у зв'язку з новими вимогами щодо права на проживання відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 728 (*див. розділ про розділення дітей і сімей*). Натомість мешканці центрів колективного проживання в Кегичівській громаді Харківської області повідомили про можливість продовження договорів проживання та про відсутність загрози примусового переселення. Місцева влада в Дніпропетровській області стикалася з труднощами щодо утримання центрів колективного проживання та пошуку довгострокових альтернатив, а в Харківській області брак альтернативного житла обмежував можливості місцевої влади допомогти домогосподарствам, змушеним переїжджати.

На рівні домогосподарств загроза або досвід втрати житла змушують людей робити складний вибір. У Савинській громаді Харківської області переміщена сім'я, якій довелося звільнити житло, була змушена терміново переїхати до житла з неналежними умовами проживання: ***«Або ми й далі так живемо, або опинимося на вулиці»***. За повідомленнями, деякі домогосподарства в Харківській області поверталися до своїх домівок у небезпечних районах, коли оренда ставала непосильною. У Миколаївській та Херсонській областях брак житла за прийнятною ціною, за повідомленнями, обмежував можливості домогосподарств евакуюватися чи переїхати. У Дніпропетровській області непосильна орендна плата посилювала залежність від центрів колективного проживання та гуманітарної допомоги й могла змушувати сім'ї погоджуватися на неналежні умови проживання чи скорочувати витрати на найнеобхідніше. Повторні переїзди ускладнюють доступ до догляду та послуг, порушують зв'язки з мережами підтримки, а залежність від рішень орендодавців обмежує можливості планувати майбутнє та спричиняє відчуття безпорадності й психологічне напруження. Як підсумувала одна з учасниць у Сумах, говорячи про можливі наслідки: ***«Може бути безпритульність, борги, втрата речей, відчуття нестабільності та незахищеності»*** — учасниця ФГД, Суми.

Моніторинг також виявив позитивну практику. У Високопільській громаді Херсонської області респонденти повідомили, що гуманітарні організації, які надають підтримку з ремонту житла, укладають тристоронні угоди між власниками житла, ВПО та гуманітарною організацією, що забезпечує переміщеним орендарям додаткові правові гарантії захисту від раптового виселення.

Рушійні чинники та перешкоди: взаємозв'язки та сукупний вплив

Ризик зумовлений тривалим переміщенням, нестачею житла за доступною ціною в приймаючих громадах і зростанням орендної плати та вартості комунальних послуг. Небажання власників офіційно оформлювати оренду з метою уникнення сплати податків, а також відсутність документів, що підтверджують право власності на житло, залишають орендарів без письмових договорів і правових гарантій. Коли орендарі ремонтують покинуте чи пошкоджене житло власним коштом, власники отримують вигоду від проведеного ремонту, а орендарі не отримують натомість жодних гарантій подальшого проживання.

Брак альтернативного житла, договори проживання з обмеженими строками й нові правила щодо права на проживання в центрах колективного проживання, перешкоди у використанні житлових сертифікатів на компенсацію та виключення орендарів без офіційних договорів із програм допомоги на оплату оренди ще більше обмежують можливості вибору. Людям старшого віку, людям з інвалідністю, багатодітним сім'ям та домогосподарствам, що залежать від пенсій, найскладніше впоратися з підвищенням орендної плати чи знайти інше житло в короткий строк.

Незахищеність житлових прав створює замкнене коло боргів, неналежних житлових умов і повторного переміщення, іноді змушуючи домогосподарства повертатися до небезпечних районів. Невизначеність

щодо подальшого проживання також обмежує можливості планувати майбутнє, ускладнює доступ до послуг і підтримки та спричиняє психологічний дистрес.

© DRC в Україні, Чернігів, Володимир Малинка.

Рекомендації

Донорам та іноземним дипломатичним місіям

- **Забезпечити гнучке багаторічне фінансування** інтегрованих програм соціально-правового захисту в прифронтових і приймаючих районах, зокрема послуг кейс-менеджменту, надання правової допомоги, протидії ГЗН, захисту дітей, ПЗПСП та підтримки з питань ЖЗМ, з можливістю переходу на мобільні, дистанційні та індивідуальні форми роботи в разі погіршення безпекової ситуації.
- **Фінансувати доступні евакуаційні послуги** та підтримку після прибуття, зокрема забезпечення транспортом людей з обмеженою мобільністю, надання житла, пристосованого до потреб великих сімей і домогосподарств, у яких проживають представники кількох поколінь, а також інформування нещодавно переміщених осіб про доступні послуги, укриття та їхні права.
- **Інвестувати в захист житлових прав і забезпечення доступу до житла** за прийнятною ціною, зокрема надання допомоги на оплату оренди домогосподарствам, які орендують житло на підставі неформальних домовленостей, правову допомогу з питань ЖЗМ у складних справах щодо компенсації та спільної власності, а також у довгострокові рішення щодо забезпечення соціальним житлом і житлом за доступною ціною.

Суб'єктам у сфері соціально-правового захисту (громадянському суспільству, агенціям ООН та НУО)

- **Використовувати тристоронні угоди** між власниками житла, орендарями та організаціями-виконавцями в межах усіх заходів із ремонту житла та надавати правові консультації щодо прав орендарів, договорів оренди та виселення.

- **Розширити надання мобільної правової допомоги**, послуг кейс-менеджменту та індивідуальної психосоціальної підтримки в районах, з яких було переміщено державні установи або де проведення групових заходів є небезпечним, та посилити надання послуг кейс-менеджменту у сфері захисту дітей у транзитних центрах і приймаючих громадах.
- **Посилити послуги з протидії ГЗН**, орієнтовані на потреби постраждалих осіб, у поєднанні з підтримкою у вирішенні житлових питань та забезпеченні засобів до існування, зокрема забезпечити конфіденційні механізми перенаправлення, інформування про правову допомогу та гарячі лінії, а також регулярні заходи в безпечних просторах для жінок і дівчат-підлітків.
- **Продовжувати моніторинг практик виселення**, ризиків експлуатації на неформальному ринку оренди, повторного забруднення раніше розмінованих територій вибухонебезпечними предметами та дезінформації, пов'язаної з конфліктом.

Національним і місцевим органам влади

- **Забезпечити безперервність надання послуг з оформлення документів**, соціального захисту та отримання компенсацій для мешканців районів, де роботу установ призупинено, шляхом організації мобільного надання послуг, запровадження дистанційних процедур та чіткого інформування населення про нові місця надання послуг.
- **Оперативно оновлювати офіційні переліки територій** відповідно до змін безпекової ситуації, щоб люди, які виїжджають із районів, де ситуація погіршується, могли без затримок отримувати статус ВПО та відповідну допомогу.
- **Застосовувати правила обов'язкової евакуації** та визначення права на проживання в центрах колективного проживання, зокрема положення постанови Кабінету Міністрів України № 728, забезпечуючи індивідуальну оцінку обставин кожного домогосподарства та відповідні заходи захисту, щоб запобігти невиправданому розділенню сімей і втраті житла за відсутності альтернативних варіантів проживання.
- **Сприяти офіційному оформленню договорів оренди**, розширити доступ до допомоги на оплату оренди для орендарів, які проживають на підставі усних домовленостей, усунути перешкоди, пов'язані зі спільною власністю, що ускладнюють використання житлових сертифікатів, та забезпечити належне кадрове забезпечення комісій з обстеження пошкодженого житла.

Фінансується Європейським Союзом

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF DENMARK

DRC DANISH REFUGEE COUNCIL

Данська рада у справах біженців (DRC) заснована в Данії у 1956 році. Ми — провідна міжнародна гуманітарна організація у сфері вимушеного переміщення, що підтримує біженців, внутрішньо переміщених осіб під час переміщення, у вигнанні, під час облаштування та інтеграції на новому місці або після повернення.

Ми забезпечуємо захист і життєво необхідну гуманітарну допомогу. Ми допомагаємо переміщеним людям ставати самостійними та залученими до приймаючих громад — і працюємо з громадами, громадянським суспільством і відповідальними о ганами влади, щоб посилювати захист прав і сприяти мирному співіснуванню.

Докладніше про нашу діяльність:: www.drc.ngo

Цей документ підготовлено Данською радою у справах біженців (DRC) завдяки фінансуванню від Європейського Союзу та Міністерства закордонних справ Данії. Висловлені погляди та думки належать виключно автору (авторам) і не обов'язково відображають позицію Європейського Союзу, Міністерства або DRC. Європейський Союз, Міністерство та DRC не несуть відповідальності за них.

Danish Refugee Council | Borgergade 10 | DK – 1300 Copenhagen K | Tel.: +45 33 73 50 00 | drc@drc.ngo | www.drc.ngo